

HALÁLFÉLELEM A MAGYAR IDEOLÓGIÁBAN

Irta: BALOGH EDGÁR

A dunántúli egyike kérdésében szó sincsen már nemzeti telepítés-politikáról, földosztásról, népfelvilágosításról. A dunántúli egyike ma az elháríthatatlan magyar pusztulás megrázó látomásaként nehezedik a magyar gondolatra. A magyar gondolkozó nem lázad és nem dolgoz ki programokat. Nincsenek többé reformpontjai. A megváltozhatatlannak látszó rendszer malomkőérzete alatt halálfélelemmé alakult át a magyar változtatások vágya s a középosztálylélek a magyarság törvényszerű kimerüléséről, hulló Magyarországról beszél. Nem is az már a kérdés, hogy a baranyai, tolnai, fejérmegyei egykevidéken a kivesző magyar lakosság helyébe sváb parasztelemlékek tódulnak. Nemcsak népi fogyatkozásokon, nemzeti terpesztésen kesereg a tehetetlen magyar intellektus. A dunántúli egykekár látványából hovatovább az egész magyarság kihalásának sötét látomása kel. Itt árulja el magát azután az aggódó magyar gondolkozó. A dunántúli egyike problémája valami végítéletes kataklizma előérzetévé vált, a hanyatló osztályokra olyannyira jellemző egyetemes pusztulásérzetté. És ez a pesszimizmus abba a különleges magyar szigettudatba szorult, mely a múlt század közepe óta kísért a magyar ideológiában.

Amíg arról a tárgyian adott demográfiai jelenségről van szó, hogy bizonyos dunántúli megyék bizonyos járásaiban és községeiben kihalt a magyar parasztság s Baranyától Budapestig egy összefüggő német nemzetiségi terület van kialakulóban, mely megosztja a Lajtától a Tiszáig egy tömbben élő magyarságot, addig komolyan felmérhető és tudományosan tárgyalható településtörténeti és szociográfiai kérdéssel van dolgunk. Nem vonhatjuk kétségbe a probléma nemzetiségi súlyát és politikai jelentőségét sem, ha ismerjük a hitleri imperializmus Ostraum-terveit és tisztában vagyunk azzal a folyamattal, mely a túlnyomóan kispolgárságból és jómódú kizsákmányolásból álló kelet-európai német kisebbségeket a Harmadik Birodalom hatalmi törekvéseinek szolgálatába állítja. *Illyés Gyula* költői intuíciója a Dunántúl elnémetesedésének látomásában uralomváltás lehetőségét idézi. Az *Ének Pannoniáról* sötét politikai jósolat.

— a föld öle

könnyű özvegyként friss erőnek tárul.

Ing már, egy intés: és nyugat felé

új nép karjába fordul a Dunántúl.

Korántsem tűnik ez fel pusztá agyrémnek, ha figyelemmel kíséjük a német kisebbségek fasizálódását a balti államokban, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Romániában, Magyarországon és Jugoszláviában és ha az esetleges német területi aspirációk kérdésében nem riadunk vissza a világháború utáni történelmi analógiáktól. Nem lehet kétségbevonni, hogy a Dunántúl népesedési statisztikájának nemzetiségi eltolódásai súlyos politikai problémákká nőhetnek a nagynémet előtörés hagyományos keleti vonalán. Ha a Harmadik Birodalomnak sikerül bekebeleznie Ausztriát, a dunántúli német lakterület nyomban aktuális konfliktusanyag.

Nem is emelnénk szót az ellen, ha tárgyi észrevételekből tárgyi konkluziók következnenek. Feltétlenül magyar történelmi haladást jelentene minden olyan szociális állásfoglalás, mely a nem kisszámú magyar nincstelennek a szintén nem kisszámú dunántúli nagybirtokon és hitbizományi területen földet követelne s így egy csapással utat törne a dunántúli magyarfogyatkozás és elnémetesedés aggasztó problémáinak megoldásához. Kétségtelen, hogy az egykézű parasztságot is csupán a demokratikus aktivizálás, a szövetségi mozgalom, az osztályszervezkedés és egy aktív községi politika szabadithatná fel szélesebb élettávlatokon a pár holdnyi birtok és a teljes magányérzet, a társadalomkivűliség halálos lelki béklyóiból. Logikus volna minden olyan megmozdulás is, mely a német kisebbségnek teljes nemzetiségi jogokat követelne, csökkentvén azt a lehetőséget, hogy a német fasizmus nemzeti követelésekkel aktivizálja a dunántúli svábságot. Érthető volna minden olyan tudományos törekvés, mely a tiszta valóság maradéktalan feltárása érdekében pontos településtörténelmi, szociográfiai, népegészségügyi felméréseket követelne a magyar tudomány minden fórumán s nem utolsó sorban a birtokviszonyok adatait tanulmányozná vagy arra keresne feleletet, hogy a dunántúli parasztrétegek milyen mértékben vesznek részt a gazdasági szervezetekben, a politikai életben és a közigazgatásban. A fiatal magyar értelmiség történelmi eszmélkedését üdvözölhetnők, ha ez az értelmiség a német fasizmus expanziós törekvéseivel szemben felfedezné szövetségeseit a munkásságban és az imperialistaellenes világmozgalmakban s meglátná azt a közös keleteurópai népérdeket, mely a hitleri fenyegetéssel s a belső fasizmusokkal szemben közös demokratikus frontra toborozza a szláv, a magyar és román tömegeket.

Egy probléma — a dunántúli egyke — kapcsán is harcos magyar demokrácia tüze éledhetne. Évszázados magyar népvágyak beteljesülését hirdethetné egy népért bátran kiálló szellemi gárda. Szó sincsen azonban ilyesmiről. A költő, a kutató végzetszerűség felett mereng a Dunántúlon, törvénynek látja a kihalást és népcserét, elhárithatatlannak érzi a német veszedelmet s borzongva félelmetes szavakat suttog magyar nemzettemetésről. Kovács Imre cikke a *Válasz* 1935-ös* évfolyamában nyíltan a magyarságra alkalmazza Oswald Spengler történelemszemléletét s kimondja a magyarság halálos ítéletét: „Népek és nemzetek életében törvényszerűségek vannak és ha egyszer az idejük lejárt, eltűnnek.” Illyés Gyula is belenyugszik a változhatatlanba:

*Nem harag: — bánat füstől csak szivemben.
Körül új tervvel hangosak a népek.
Ez eltűnt, mondják, nem tudott magának
új hont rakni: új gátat az időnek.*

* E cikk legjellemzőbb sorait a Korunk januári számának Szemle rova-
ta bemutatta.

A magyar gondolat, ime, kivonja magát a valóság szemlélet tárgyi következetességéből, feladja az életet, harcot és felelősséget. Az új magyar ideológia jelentéstanában ismét egy mult századbeli magyar eszmeképlet jut szerephez. Reális következetesség helyett egy értelmét vesztett hasonlat irreális sémájába tokozódik be a magyar gondolat. Költő, kutató megint elhagyott szigetnek érzi a magyarságot népek tengerében s a sirt emlegeti: „hol nemzet süllyed el”. E hagyományos képlethez jutva nem is lát azután már meg többet a magyar valóságból, mint amennyi a komor sablont támasztja alá. *Féja Géza* írja a Válaszban: „A nép elúzva az élet mezőiről, egyre jobban vállalja a halált. A történelmi sirt, melytől Vörösmarty és Ady rettegett, ez a halál felé ballagás készíti elő s hozzá képest minden úgynevezett történelmi tragédiánk csak baleset. - Az egyke lényegében a fajfenntartó ösztön megtagadása az önfenntartó ösztön érdekében. De egyre jobban burjánzó szektáiban a nép tovább megy: az önfenntartó ösztönt is megtagadja s vállalja a halált. Gandhi távkopplásai szimbólikus cselekedetek voltak. Hajdúföld halálos áldozatokat felmutató koplaló szektája: történelmi visszaütés. Egyik legutóbbi ipari sztrájkunk is koplaló sztrájk volt...” Tehát már nem is nemzetihalál, hanem — a nemzet öngyilkossága! A magyar szigetérzet változatos fejlődéséből itt már önkivület beszél. A dunántúli egyke patológiája a tanácstalan magyar középosztályban a magyar gondolat pszichopátiájává alakult át. Ezen a ponton, ahol a dunántúli kérdés egyetemes magyar halálideológiává válik, szót kell emelnünk.

Magányos szigetnek népek óceánjában egy feudális korlátok közé szorult magyar polgáriasodás festette meg a magyarságot. A nemzeti állam polgári álma, mely azonban a valóságban egy soknyelvű, soknemzetiségű rendi birodalom határait akarta maradéktalanul átvenni és betölteni, már a polgáriasodás forradalmi szakaszában kiváltotta a nemzeti ellentéteket a Dunamedencében. Petőfi szorongva írja:

*Egy bős üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.*

Ez a hang a forradalmi heroizmus hangja. A magyar magány képe még vonzóan jelentkezik, a szigetérzet bátor sorsvállalással lép fel. Petőfi büszkén vallja:

*Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.*

A szabadságharc leverése után, az abszolutizmus nyomasztó légkörében, többé nem a sorsvállaló harc hősi öntudata ébred a magyar magányérzetből, hanem baljós sejtelem, az elhagyottság kétségbeesése. Széchenyi öngyilkos lesz és Vörösmarty látja a magyartemetést.

A kiegyezés után, de méginkább a berlini kongresszus után, mely a magyar polgáriasodást a nagynémet *Drang nach Osten* vonalára állítja, megint támadó éllel lép fel a szigettudat. A magányérzet egy újkeletű magyar imperializmus kibontakozásával magyar felsőbbrendűségi tudattá, magyar elhivatottság érzésévé válik. Magyar *Herrenvolk-ideológia* keletkezik. A szigetkép tengere ekkor már „szláv tenger” — pontosan a nagy-

német gondolatmenet szerint. A nemzeti magányosság még mindig nyomasztó érzetét a harmincmillió magyar vágypolitikája kompenzálja. Az elhagyatott magyar, a magányos lovas képe Adyban válik megint fajtasíratássá! De Adyban fel is bomlik a kép. Ady a magyarszimbólumot a való élet új elemeivel tölti meg s a valóság ellentétei szétvetik a régi sémát. Igaz: magyar szétszóródásról beszélt, elrendeltetett magyar romlásról. Sötétlátása azonban csak saját fajtájára vonatkozik, a magyar uriosztályra, egy tradicionális rendi nemzetre, melyet egy elkésett kelet-európai történelem eresztett be a huszadik századba. Pessimizmusa ezért büntudat és bűnhődésvágy, átok és balsors hivatása. De Ady más magyarságról is szólott! Merő optimizmussal idézi veszendő fajtája nyomába a paraszt nyarat s véreinek szólítja a magyar proletárokat, idézve új történelmüket. Az ő jövőjük felől nincs kétsége. A feltörekvő osztályok magyar történelmi szerepében nem is lát többé szigetsorsot, fojtó magányosságot. Ha róluk beszél, álmában egy másult magyarság marsol, nem azért, hogy egymaga helytálljon rátörő népek özönében, – a régi kép itt szétszakad, – hanem, hogy a magyar úriság végzete legyen s *találkozzék* a szomszédnépekkel az eszmebarrikádokon.

Ha most a magyar gondolkozó megint nemzetpusztulástól retteg, szigetsorsról beszél s ama bizonyos sirt látja megnyilni, akkor ez már nem is epigonizmus, irodalmi ismétlés, képrekedés, hiszen Adyban a magyar polgárosodás e jellegzetes szimbolikája megszakadt, az eszmeképzet fejlődése véget ért. Az a tény, hogy magyar ideológusok mégis ebbe a kihült, merev, értelmetlenné vált kulturtörténeti rekvizitumba tudnak beszögelni magyar összképet, nem is magyarázható mással, mint a középosztálylélék ütődöttségével. Lelki kórképzetük miben sem különbözik a dunántúli egykepszihóizistól vagy a hajdúföldi koplalószekta lélekferdülésétől.

Ha el akarunk választani tárgyi problémát és pszichóizist a legújabb magyar ideológiában, észre kell vennünk, hogy a gondolat a valóságtól ott szakad el, ahol a dunántúli egykét nemzeti szimbólummá, az egykéző parasztot a nemzet gerincévé, a részleges elhalást egyetemes pusztulássá teszi meg. A baranyai, tolnai, fejérmegyei egykevidék parasztsága holt ág. Nem tragikomikus-e, ha valaki a holt ágtól nem látja az erdőt?

A dunántúli egykevidék fekete demográfiája nemcsak térben és időben elhatárolt részletjelenség, melynek negativumaival szemben magán a magyar parasztságon belül, nevezetesen a nagyalföldi szegényebb rétegeknél, mutathatunk fel tetemes népesedési szaporulatot és nemzeti terephódítást, de egyben kizárólagos paraszti osztálytünet is, melynek embervesztése s az ebből eredő nemzeti kár nem áll arányban a magyar munkásrétegek demográfiájának pozitívumával. A kétféle demográfia különbségeinek érzékeltetésére teljesen elegendő, ha néhány tényre és a fejlődési vonalak láttatására szorítkozunk. Materialista történelemszemléletünknek elegendő volna természetesen egy optimista magyar ideológia kialakítására általában a magyar városok és ipari területek fejlődésének s a magyar munkásosztály mindnagyobb arányú kialakulásának pusztá felmutatása is. De magyar halálideológusainkkal szemben hasztalan volna minden erőlködésünk, ha ki nem domborítanók a magyar munkásdemográfia területi és nemzetiségi vonatkozásait s kelet-európai jelentőségét. A dunántúli parasztdemográfia nemzeti terepvesztést árul el és népsorvadást. Ezzel szemben nemzeti terephódításra akarunk utalni a magyar munkásdemográfiában, valamint arra a jelenségre, hogy mindazonokon a helyeken, ahol ujonnan tűnik fel a magyar munkáselem, a ma-

gyar munkásosztálynak milyen össznemzeti jelentősége van. Éppen azzal a hitleri veszedelemmel szemben, melynek keleteurópai fenyegetésén rémülnek dunántúli halálideológusaink.

Vegyük a hagyományos magyar lakterület két sarkát. Nyugaton, a Kisalföldön és keleten, a Székelyföldön, új magyar terephódítás feltűnő népmozgalmi tényével találkozunk. Az elszegényedő és proletarizálódó vidéki magyarság felhúzódik Pozsonyba, Brasovba s ennek következtében a nemzetiségi grafikonnak a kisebbségi magyar intelligencia bomlása folytán lefeléfutó magyar görbáját új városi magyarság felívelő statisztikai görbéje keresztezi. Ezért nem hal el a magyar szó Pozsonyban s kap Szlovenszkó háromnyelvű fővárosa annyi magyar lakost, amennyi ebben a városban még soha nem élt. Így történhetett meg az, hogy Brasóvban ma a magyar lakosság lélekszáma a legnagyobb, holott ez a szintén háromnyelvűvé vált nagyváros a magyar köztudatban eddig szász helyként szerepelt. A magyar néptömegek megjelenése e két rohamos fejlődésnek indult, jellegzetesen keleteurópai nagyvárosban, ahol szláv, német, román és magyar történelem találkozik, egymaga olyan demográfiai esemény, mely nemzeti jelentőségében a dunántúli egykeproblémával felér.

A kisebbségi magyar népmozgalmasság átcsap a régi országhatárokra is. Csehszlovákiai statisztikai kimutatások szerint gombamódra nőnek a kisebb-nagyobb magyar kolóniák Csehországban, Morvaországban és Sziléziában. Már a német határ közelében fekvő Aussignak is számbavehető magyar szórványa van. Városi magyar elemekről, munkásokról, iparosokról és szellemi dolgozókról van szó. Még nagyobb a magyar nép vándorlása kelet felé, a régi román fejedelemségek területeire. Mig az óromániai csángómagyarság parasztelemlévén magábabújva húzódott meg s a közös magyar és román népérdek tudatosításához közéleti súly és politikai jelentőség hiányában aligha járulhatott hozzá, a regáti városok többnyire munkás elemekből álló új szórványmagyarsága e tekintetben nagyobb történelmi lehetőségeket hordoz magában. Prágának, Bucurestinek magyar kulturélete is van, s ezt a szellemi életet, mely a kisebbségi magyar diákság eszmei fejlődésére is erősen kihat, a magyar gondolkodás demokratikus változása s a népek közti bensőséges érintkezés szelleme hatja át. Jellemző a fiatal magyarországi ideológusokra, hogy a dunántúli holt ág demográfiájából magyar halálpszichózist csinálnak akkor, amikor a csehszlovákiai és romániai magyar népmozgalmasság folytán már nem is a Kárpátoktól az Aldunáig terjed, hanem a Szudétáktól a Fekete-tengerig tárult fel a magyar közélet, a magyar kultúra s történelmi haladásunk tere. Mondanunk sem kell, hogy a gazdasági harcaiban és osztálytudatra ébredésében szláv, német és román tömegekkel testvériesülő kisebbségi és szórványsági magyar munkás életéből és sorsából külön magyar jövő képe lobban föl, mint a dunántúli halállátványból. A demokratikus keleteurópai távlatok magyar munkásdemográfiánkban a dunántúli egykedemográfia német veszedelmével szemben is döntő ellenéroket mutatnak fel.

Csupán az utódállamokból hoztunk fel példákat. A magyar munkásrétegek feltűnő népmozgalmassági tükre mindenestre abban nyeri elsősorban magyarozatát, hogy a nyugati emberpiacok lezárultak az olcsó keleteurópai munkaerők előtt. Amerika, Franciaország, Belgium nem fogadja be többé a földönfutó magyar parasztszaporulatot, mint ahogyan a szlávot vagy románt sem, s a vidékről felkerekedő újabb meg újabb dolgozó rajok saját államukon belül töltik meg a városokat és az ipari területeket. Az utódállamokban ez magyar kolóniák és szórványok láncolatához vezet. A megakadt kivándorlás jelenségeit bizonyára Magyarorszá-

gon is felfedezheti a demográfus, ha nem hagyja el tárgyilagos ítélőképessége. Egy olyan történelemszemlélet, mely a haladás főtényezőjét, vagyis az egész nép, a nemzet boldogulásának előfeltételét a munkásosztály feltörekvésében látja, bizonyára megtalálná a magyarországi városok és ipari területek magyar lakosságszaporulatában is azt a jelenséget, mely a magyarság jövőjét illetőleg teljes optimizmusra jogosít. Igaz: *E roppant nép nem Csaba népe, — Mélyről legenda szólott nektek. — Más nép e nép, ez csak a Nép...*

Mennyire más magyarság azonban ez Ady-idézte nép feltörekvő áramlatába állani, felismerve a mai történelmi szükségszerűségeket, mennyire világosabb, életigénylőbb magyar tudat és látás ez, mint az a suta szorongás és vaksi bizonytalanság, mely Kovács Imre szájából a Válaszban így beszél: „— mindeme (dunamedencei) zúrzavar mögött ott sötétlik a pánszláv és pángermán törekvések fekete árnyéka. Németországnak határozott céljai vannak Középeurópában. Oroszország elismert állam és könnyen lehet a pánszláv álmok új hordozója. Mi éppen az ütközőponton vagyunk, de milyen állapotban!” Lélekelemzésünk után ez minden bizonnyal úgy értendő, hogy *ők* vannak az ütközőponton, mult és jövő erői közt, *ők*, a középső rétegek következetlen gondolkozói. De milyen állapotban!